Titkok a belvárosi utcák alatt

Mátyás király vadaskertje a Magyar utcában

244

A Belvárosban futottunk össze. Én cipőt kerestem, *ő egy dzsámit.*

— Az ötödik üzletből jövök — panaszoltam.

Ő is bosszankodott:

— Reménytelen eset ez is, valósággal kipucolták a talajt, amikor ezt a házat építették.

— Szép dzsámi volt? — kérdeztem részvéttel.

— Szép és nagy. *Ez volt a nagy pesti dzsámi.* Egy 1721-ben készített metszet, Bern Fischer von Erlach rajza szerint karcsú minaret állt mellette, mögötte a képen egy magas kőfal látszik. Ha felénk jársz — invitált —, nézd meg.

Pest a középkorban, Pest a jövőben

Felkerestem. A restaurátor műhelyen át a Vármúzeum legfelső emeletére, a raktárba vezetett.

— Meglett a dzsámi? — érdeklődtem útközben.

— Nem hiszem, hogy azon a helyen állt, *semmit sem találtunk.* Két éve ugyanígy jártunk, a Városház környékén. Keresztül-kasul fúrták a teret, a Városház udvarán is fektettek le csöveket, de nem találtunk semmit.

Asztala mellett egy láda cseréptörmelék, az asztalt régi metszetek, rajzok és *Pest legrégibb telekkönyvének térképe.* A számozott parcellák, utcák az 1688-as Pestet mutatják.

— Ez a régi, s egy későbbi, az 1696-os Zaiger-féle telekkönyv tárja elénk a legpontosabban *a középkori, s a török korabeli várost.* Még azt is feltüntetik, hol állt kőház, vályog, faház és kunyhó.

A régi metszetek, telekkönyvek mellett egy másik, gyakran forgatott térkép: *a mai Belváros rekonstrukciós terve.* Ez tünteti fel, melyik házat fogják lebontani, hol építenek be egy üres telket, merre csatornáznak, hol cserélnek gázcsövet. *A város jövendő képét* vetíti elém ez a térkép, s a fiatal régésznő, dr. *Irásné Melis* Katalin a középkori Pestet keresi segítségével.

— A középkori Pestről — mondja — alig tudunk valamit. Írásos emlékünk is nagyon kevés maradt: 1300-ig terjedő időkről mindössze 300 oklevél és ennek is nagy része a Margitszigetre vonatkozik. Régészeti, építészettörténeti adatokban sem bővelkedünk, hiszen a középkori Pest a Belváros helyén terült el és ez a terület mindvégig lakott. *Kutatásra csak akkor nyílt lehetőség, ha építkeztek vagy bontottak.* Ekkor is csak egy-egy keskeny sáv vagy egy-két telek szolgált adatokkal. Sajnos, a nagyobb építkezések megbolygatták a földet, *eltüntették a régi nyomokat.* De a város telekviszonyai nem sokat változtak. *Nagy* Lajos történészkollégám rávetítette a mai város térképére a középkori épületek elhelyezkedését és jól látható, hogy a jelenlegi úthálózat nagyjából megegyezik a régivel. *Ezért olyan becses nekünk, régészeknek egy-egy csőfektetés, csatornázás.*

Kapóra jött a felújítás

— Rómer Flóris 1860-ban *Régi Pest* címmel összegezte az addigi adatokat, leírta mindazt, ami a múlt század derekáig a felszínre került, amit Pest múltjáról addig sikerült megtudni. Ez a könyv tartalmazza még ma is a legtöbb adatot a középkori városról. A Belváros rekonstrukciója, a sok gázcsőfektetés, csatornázás most *kapóra jött.* Ha korlátozva is, végre ismét bepillanthatunk a felszín alá. Éppen ideje már, mert a múlt század derekától kezdve a rekonstrukciós munkák megkezdéséig legfeljebb csak igazoltuk, amit eddig tudtunk, de semmi új adatot nem tártunk fel a városról.

— Mi az, amit igazolni kellett?

— Tudtuk, hogy *a középkori városfal* a Dimitrov tér, Bástya utca, Kálvin tér vonalán húzódott. A városfal nagyjából ma is áll, részleteit feltártuk, megtaláltuk. A Bástya utca és a Királyi Pál utca sarkán, egy kapu alatt teljes egészében látható. *Egy helytörténeti kiállítást is berendeztünk itt, kár, hogy sokan elmennek mellette, nem tudnak róla.* Általában az épületek tűzfalában húzódik, a fal, de több udvaron szabadon is látható. A múlt század elején bontották le a *Kecskeméti kaput* — a Városkapu nevű presszó helyén. A *Hatvani kapu* helyét is megjelölték, s az Astoria-aluljáró építésekor *meg is találtuk* maradványait. Írásos adataink voltak a Vörösmarty téri *Váci kapuról* is, de pontos helyét csak két éve sikerült tisztázni, a Váci utcai csőfektetések során. A városfal régi témánk: helyét, irányát ismertük, de azt nem, mikor épült. *Feltehetően Mátyás korában,* de ezt semmiféle régészeti anyag nem támasztja alá. 1444-ben egy erre járó utazó, Aeneas Sylvius még nem láthatta, mert nem tesz említést róla. 1536-ban Oláh Miklós már azt is leírja, milyen volt. Metszetekről, rajzokról, leírásokból nyomon követhetjük sorsát. XVIII. századi metszetek alapján négy rondellával körülfogott nagy kapuja volt, tizenkét kerek tornya, nyolc fél, négy egész rondellával. A negyedik kapu a Dimitrov tér közelében volt, *nevét nem ismerjük.* Valószínű, hogy a fal török hódoltság alatti állapota megegyezik a korábbi állapottal. A törökök inkább csak javítgattak rajta, feltételezésünk szerint újat nem építettek hozzá. Ezen a nyáron állapítottuk meg egy Magyar utcai épülettontás során, hogy a XVIII. században kezdték meg a fal beépítését, ekkor tapasztották hozzá az első házakat. A középkorban a városfalon belül — bizonyára hadászati okokból — *lakatlan mezsgye,* kívül pedig *várárok* húzódott. 1929-ben Gárdonyi Albert írja történeti munkájában: *„Pest város falai 1772-ben még érintetlenül fennállottak, s külső oldalukhoz csupán a Váci kapu mellett épült egy ház és a Hatvani kapu mellett négy kisebb házacska".* Gárdonyi leírja azt is, hogyan nőtte ki a város falait, s a közlekedés fejlődésének, a megnövekedett forgalomnak hogyan váltak akadályozóivá az egykori városkapuk. Elsőként 1789-ben a Váci kaput bontották le. Fennmaradt erről a kapuról egy XVIII. századi mérnöki rajz, amely pontos méreteket közöl róla. A Váci utca csatornázásakor, amikor a kapu maradványai ismét előbukkantak, összevetettük az adatokat: a fal másfél méter széles volt, a négyzet alakú kapu belső tere hét és félszer kilenc méter. Egyszerre épült a fallal. Formájáról több metszet is készült: kétemeletes zömök kapu volt, csúcsíves záródással, valószínűleg leereszthető ráccsal, felvonóhíddal.

Rondella a föld alatt

— A Régiposta utca és a Váci utca sarkán a csatornázás tárt fel egy hatalmas *középkori faldarabot:* a több mint négy méter széles fal *váratlan felfedezés* volt. Ismertünk ugyan utalásokat egy városfalon belüli tornyocskáról, de a leírások alapján ezt sokkal kisebbnek hittük. Májusban tárták fel az első szakaszát és októberben az úttest másik oldalán megtalálták a folytatását. Amikor a két egymással nem összefüggő árokban felszínre került, megszerkesztették, kiderült: kör alakú. Egy hatalmas, *négy méter széles falu 20 méter belső átmérőjű rondella* állt itt, amiről semmit sem tudunk. Milyen magas volt, milyen célt szolgált, mikor pusztult el? Oklevél vagy történeti adatunk sincs róla. Csak régészeti adatokkal lehetne megtudni róla valamit. *A titok ott van a házak, az úttest alatt.* De csak egy új építkezés, csatornázás során lehet majd feltárni. Ugyanaz a rejtély fedi, ami a dzsámit, s a Szent Miklós templomot. Ez utóbbi is valahol itt állt a Szervita tér környékén. Mellette pedig egy ispotály. Pontos helyét nem ismerjük. A templom melletti házat most lebontják, talán akkor megtudunk valamit.

A történelem és a legendák

— Milyen titkokat fedhetnek fel még a következő építkezések, útbontások?

— Keressük például a pesti domonkosok templomát is. Sem a templom, sem a hozzá tartozó kolostor helyét nem ismerjük. Ez volt a középkori szellemi élet központja, s *onnan indult el Julianus barát megkeresni a magyarok őshazáját.* Egy legendából tudjuk, hogy maga a templom is jelentős épület lehetett: *ide menekültek a tatárok elől a város polgárai.* A messziről hazatért barátok — így szól tovább a legenda — már csak a feldúlt, felégetett templomot találták. Az oltár előtt gyilkolták meg Bánfy Buzádot, Pál atyát, akinek testét a tűz nem emésztette meg. A legendából következtetünk arra, hogy az épület tágas lehetett, nagyobb oltárral.

— Ismereteink szerint — folytatta dr. Irásné Melis Katalin — a Károlyi-kert mindig szabad terület volt. *Az idén itt is csatornáznak, a kertet is megbolygatják.* 1945-ben a téren, a mai homokozó helyén, gazdag régészeti anyaggal XI—XII. századi sírokat találtak. Valahol itt, *a Magyar utca—Károlyi-kert környékén terülhetett el Mátyás pesti vadaskertje is.* Mekkora volt, milyen volt, volt-e benne épület? Annyit tudunk csak, homokos, magasfekvésű terület volt, s ez megfelelt a helynek. *Özben, madárban gazdag vadaskert volt.*

— 1972-ben Pest és Buda egyesítésének centenáriumát ünnepeljük. Az ünnepi évfordulóra szeretnénk kibővíteni és *könyv alakban megjelentetni a középkori Pestre vonatkozó adatokat.*

Fekete Judit

NAPLÓ

Július 26

Kiállítás nyílt szombat délben Anatolij Nyikics szovjet festőművész műveiből az Ernst Múzeumban. A megnyitón megjelentek a szovjet nagykövetség vezető munkatársai és a művész is. Mikó Sándor, a Képzőművész-szövetség főtitkára méltatta Anatolij Nyikics munkásságát.

#

Nemzetközi festőművész-találkozó kezdődik szeptember 1-én Nyíregyháza-Sóstón a Magyar Képzőművészek Szövetségének kezdeményezésére. Az alkotótelep minden évben tíz külföldi művészt lát vendégül. Az idén Bulgáriából, Jugoszláviából, Lengyelországból, Mongóliából, az NDK-ból és a Szovjetunióból várnak művészeket. A négyhetes találkozó végén az ott készített művekből tárlatot rendeznek.

♡

Kiosztották az országos faragóművészeti kiállítás díjait. Az idei Kapoli-díjat, a vele járó ötezer forintot és a Kapoli-emlékkürtöt Nagy Ferenc tabi faragónépművész nyerte el. A két első díjat Vass János somogysimonyi népművész és ifj. Nagy István, a népművészet mestere kapta.

♡

Jugoszláviai vendégszereplésre utazott a Szombathelyi Művelődési és Sportház fúvószenekara; nemzetközi fúvószenekari találkozón vesz részt. A szombathelyi együttes önálló műsort is ad, és szerepel majd a jugoszláv televízióban is.